

ENDERUNLU FÂZIL'IN GEMİ VE DENİZCİLİKLE İLGİLİ TARİH MANZUMESİ

Enderunlu Fazil's Isopsephic Poem About Ships and Maritime

Dr. Öğr. Üyesi. Talip ÇUKURLU

Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Siirt/TÜRKİYE
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5164-6720>

Doç. Dr. Mesut Bayram DÜZENLİ

Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Siirt/TÜRKİYE
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3479-8244>

ÖZET

Klasik Türk şiiri, edebî konulardan tasavvufî bahislere, tıptan musikiye, bahçecilik bilgisinden okçuluk terimlerine kadar birçok bilim ve mesleği ilgilendiren konuları ele almış çok geniş bir yelpazede eserler vücuda getirmiş köklü bir şiir geleneğidir. Deniz, denizcilik ve gemicilik terimleri de klasik Türk şairinin dikkatini çekmiş ve şiirlerde çeşitli teşbihler arasında kendine yer bulmuştur.

Bu makalenin konusu 18. yüzyıl şairi Enderunlu Fâzıl'a ait bir tarih manzumesidir. Bu manzume, III. Selim zamanında Tersane-i Âmire'de yapılan yenilikler için yazılmış ve denizcilik terimleriyle süslenmiştir. Otuz altı beyitten oluşan şiirin günümüz alfabesine aktarılan metni ilk defa ilim âlemine sunulacaktır. Metin oluşturulurken *Enderunlu Fâzıl Divanı*'nın yurtiçi ve yurtdışında tespit edilebilen yirmi nüshası incelenmiş, bunlardan altı farklı nüshada çalışmamızın konusu olan tarih manzumesinin yer aldığı tespit edilmiştir. Bu altı nüshadan manzumenin hayli noksan olduğu Berlin nüshası tenkide dâhil edilmeyip kalan beş nüsha mukayese edilerek tenkitli metin oluşturulmaya çalışılmıştır. Elde edilen metin üzerine şekil ve içerik yönünden bir inceleme yapılmıştır. Makalenin sonuna, şiirde geçen gemicilik terimleri sözlüğü eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Şiirinde Gemi, Deniz, Denizcilik Terimleri, Tarih Manzumesi, Tevriye

ABSTRACT

Classical Turkish poetry is a well-established poetry tradition that has created a wide range of works that deal with many sciences and professions, from literary subjects to mystical bets, from medicine to music, from horticultural knowledge to archery terms. The terms sea, maritime and shipping also attracted the attention of the classical Turkish poet and found a place among various similes in poems.

The subject of this article is a isopsephic poem belonging to the 18th century poet Enderunlu Fazil. This poem was written for the innovations made in Tersane-i Âmire during the reign of Selim III and is embellished with nautical terms. The text of the poem, which consists of thirty-six couplets, transferred to today's alphabet will be presented to the world of science for the first time. While creating the text, twenty copies of Enderunlu Fazil's Divan, which can be identified in the country and abroad, were examined. It has been determined that six different copies of these include the isopsephic poem, which is the subject of our study. Of these six copies, the Berlin copy, in which the poem is quite deficient, was not included in the criticism, and the remaining five copies were compared and a critical text was tried to be created. An examination was made on the obtained text in terms of form and content. At the end of the article, a dictionary of shipping terms used in the poem has been added.

Key Words: The Sea in Classical Turkish Poetry, Sea, Maritime Terms, Isopsephic Poem, Double-entendre

1. GİRİŞ

Klasik Türk şiiri yahut diğer adıyla Osmanlı şiirinin toplumdan kopuk olduğu, saray edebiyatı olduğu vb. şekillerdeki ithamlara maruz kaldığı tarihin sayfalarında görülmektedir. Klasik şiirler üzerine yapılan bilhassa tematik çalışmalar bu tarz hükümlerin mesnedinin zayıf olduğunu, aksine toplumun hemen her safhasının edebî bir üsluba bürünerek şiirlerde yer aldığını ortaya koymaktadır. Zaman içinde içtimaî hayattaki âdetler, görenekler değiştiği gibi şiirde yer alan temalar da değişiklikler göstermektedir.

16. yüzyıl, Osmanlı şiirinin en parlak dönemi kabul edilmektedir. Klasik şairler, bu yüzyıla kadar İran şairlerini örnek aldıklarını belirtirken bu yüzyıldan sonra kendilerini, İran şairleri ile kıyaslamaya hatta

onlardan üstün görmeye başlamışlardır. Sürekli yenilik (bikr-i mana, bikr-i mazmun, nev-zemin vb.) arayışında olan şairler, orijinal konular bulmak hususunda birbirleriyle yarışmışlardır. Bu arayış birtakım mesleki terimlerin de şiirlere girmesine hatta küçük bir çapta akım niteliği kazanmasına neden olmuştur. 16. yüzyıl şairlerinden Yetim ve Agehî'yi böyle bir akımı başlatan şairler olarak görmek mümkündür.

16. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin siyasî, iktisadî ve askerî açıdan en güçlü olduğu dönemlerden biridir. Bu güç, içtimaî hayata da yansımış, sanatsal ve kültürel gelişmeleri etkilemiştir. Osmanlı donanmasının kazandığı başarılar sonrası donanmada görev alan şair ruhlu askerlerin de vasıtasıyla denizcilik terimleri şiirlerde kullanılmaya başlanmıştır. Agehî'nin denizcilik/gemicilik terimleriyle yazdığı kasidesi bu yeni türün bir habercisi niteliğindedir. Şairin otuz bir beyitten oluşan kasidesi günümüzde unutulmuş birçok denizcilik teriminin tespiti için önemli bir kaynaktır. Döneminde oldukça dikkat çeken bu şiir çok defa tahmis ve tanzir edilmiştir. Agehî, az yazıp güzel yazan, tezkirecilerin kendisinden övgüyle bahsettiği şairlerdendir. Henüz divanı bulunamayan şairin şiirlerine çeşitli mecmualarda rastlanmaktadır. (Karavelioğlu, 28.10.2021; Pala, 1988: 448; Pala, 1996: 269-276).¹

Amil Çelebioğlu, kültürümüzde ve edebiyatımızda gemi, deniz ve ilgili terimlerin geçtiği eserlerin tahmin edilenden daha fazla olduğunu belirttikten sonra edebiyatımızda gemiyle ilgili hususiyetleri üç başlık altında ele almak gerektiğini belirtmiştir. Birinci başlık altında gemi, kayık, yelken gibi unsurların doğrudan veya benzetmelerle ele alındığı muhtelif konulardaki şiirler veya dörtlükler yer almaktadır. İkinci başlıkta, gemi, gemicilik, deniz savaşları konularında methiye veya hikâye nevinden müstakil veya bir eserin içinde yer alan şiirler vardır. Üçüncü başlık altında ise "ıstılâhât-ı mellâhan" veya "lisân-ı mellâhan" olarak da belirtilen "gemicî dili" ile yazılmış şiirler bulunur (1988: 18).

Bu bağlamda, çalışmamızda incelediğimiz Enderunlu Fâzıl'a ait olan şiir, üçüncü başlık altında ele alınması gereken gemicilik terimleriyle yazılmıştır.

2. ENDERUNLU FÂZIL'IN TARİH MANZUMESİNİN İNCELENMESİ

Fâzıl'ın *Dîvân*'ında 164 adet tarih manzumesi bulunmaktadır (Çukurlu-Düzenli, 2021: 273). Çalışmamıza konu olan kaside nazım şekliyle yazılmış manzume ise otuz altı beyitten meydana gelmektedir ki bu yönüyle *Dîvân*'ın en uzun tarih manzumesini oluşturmaktadır. Bu tür manzumelerde asıl olan tarih beyti olduğu için Fâzıl da geleneğe uyarak önceki beyitlerde sanatını ortaya koyup hünerini sergilemiştir.

Tarih manzumesinin doğru metninin tespiti için Enderunlu Fâzıl'a ait, yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerinde tespit edebildiğimiz yirmi nüshanın tamamı incelenmiştir.² Bu nüshalardan sadece altısında incelediğimiz tarih manzumesi bulunmaktadır. Berlin (Ms.or.fol.3343 Staatsbibliothek) nüshasındaki şiir ise oldukça eksik olduğu için karşılaştırmaya alınmamıştır. Karşılaştırmaya dahil edilen beş nüshanın bilgileri şu şekildedir:

Tablo 1: Karşılaştırmaya Dahil Edilen Nüshalar

Kısaltma	Kütüphane/Koleksiyon	Demirbaş Numarası	İstinsah Tarihi Hicri/Miladi
İ1	İzmir Milli Kütüphane	1279	21 Cemaziyelahir 1232/8 Mayıs 1817
İ2	İzmir Milli Kütüphane	1280	11 Zilkade 1227/16 Kasım 1812
İÜ	İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi	NEKTY02819	29 Rebiülahir 1248/25 Eylül 1832
T1	Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığı	H 906	1214/1799-1800
T2	Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığı	H 893	Belirsiz

¹ 16. yüzyıl gemicilik terimleri üzerine yapılmış çalışmalardan bazıları için bk. Andreas Tietze, "XVI. Asır Türk Şiirinde Gemicî Dili: Nigârî, Kâtibî, Yetim", 60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı, TTK Basımevi, Ankara 2010, 501-522; Andreas Tietze, "XVI. Asır Türk Şiirinde Gemicî Dili: Agehî Kasidesi ve Tahmisleri", *Türkiyat Mecmuası*, 9, İstanbul 1946-1951, 113-138; Andreas Tietze, "XVI. Asır Türk Şiirinde Gemicî Dili: Agehî Kasidesine Nazireler", Zeki Velidî Togan'a Armağan (Doğumunun 120. Yılı Münasebetiyle), TTK Basımevi, Ankara 2010, 451-466.

² Enderunlu Fâzıl'a ait olabileceğini düşündüğümüz nüshaların yurtdışında olanlarının temini hususunda ciddi sıkıntılar yaşadığımızı belirtmek isteriz. Küresel çapta etkili olan Covid 19 virüsü sebebiyle birçok kurumun çalışamaz hale gelmesi maalesef çalışmamızı da etkilemiştir. İngiltere Milli Kütüphanesinde bulunan üç eserin nüshaları yaklaşık iki yıl süren yazışmalardan sonra temin edilebilmiştir. Bu nüshalardan Or. 7093 numaralı olanı kataloğlara "Enderunlu Fâzıl Külliyyâtı" adıyla geçmiştir ve bu yazmada Hübânname, Zenânnâme, Çenginâme ve Defteri Aşk mesnevileri vardır fakat Divan bulunmamaktadır. Or. 11222 numara ve "Dîvân-ı Fâzıl" adıyla geçen fakat katalog bilgisinde hangi Fâzıl'a ait olduğu belirlenemeyen bu eserin ise Fâzıl Hacı Tahir'e ait olduğu tarafımızca tespit edilmiştir. Böylece Fâzıl Hacı Tahir'in daha önceki bir tespitimizle (Çukurlu-Düzenli, 2021: 41-63) üçe çıkan nüsha sayısı bu nüsha ile dörde ulaşmıştır. Or. 8891 numara ve "Dîvân-ı Fâzıl-ı Enderûnî" başlığıyla kayıtlı eserin ise Enderunlu Fâzıl'ın Divan'ına ait oldukça eksik bir nüsha olduğu belirlenmiştir.

Fâzıl, manzumenin otuz beşinci beytinde tarihi hangi türde yazdığını ifade etmiştir. Şair, beyitte hem noktasız harflerin toplanmasıyla “sade tarih” hem de noktalı harflerin toplanmasıyla “menkut tarih” düşürüldüğünü belirtmiş ve bu tarihin eksik veya noksan olmadığını, tam tarih olduğunu söylemiştir:

Harf-i menkûyla hem sâde ile bu beyti
İki târih-i tamâm eyledi Fâzıl terkîm

Son beyit olan otuz altıncı beyitteki her bir noktasız harfin sayısal değeri toplandığında H 1209/M 1794-95 tarihi ortaya çıkmaktadır:

Bu himemle dil-i hussâd ola berdâr u helâk
Dârağacını binâ eyledi Sultân Selîm

و ه م ل ه د ل ح س ا د ا و ل ه ر د ا ر ه ل ا ك د ا ر ا ا ا ا د س ل ط ا س ل م

Aynı şekilde, beyitteki her bir noktalı harfin sayısal değeri toplandığında yine H 1209/M 1794-95 tarihi ortaya çıkmaktadır:

ب ب غ ج ی ن ی ن ی ب ن ی ی ن ی

H 1209/M 1794-95 tarihi, Enderunlu Fâzıl’ın hayatındaki dönüm noktalarından birine denk gelmektedir. Fâzıl’ın tarih manzumeleri üzerine yaptığımız bir çalışmada³ şairin yaşadığı önemli olaylar ile yazdığı tarih manzumeleri arasında bulunan ilişkiden bahsedilmiştir. Şöyle ki Fâzıl, H 1191-1198 yılları arasında Enderun’dadır ve sayıca en az tarih manzumesini (5 adet) bu dönemde yazmıştır. Enderun’dan çıkarılıp İstanbul’da kötü bir hayat sürdüğü zaman aralığı olan H 1199-1210 tarihleri arasında ise 52 adet tarih manzumesi kaleme almıştır. Bu dönemde sultan III. Selim’e ve devrin ileri gelenlerine sunduğu kasideler sebebiyle kendisine Erzurum, Rodos ve Halep yörelerinde yeni görevler verilmiştir. Bu çalışmamıza konu olan III. Selim ve Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa’nın methedildiği gemicilik terimleriyle süslenmiş tarih manzumesinin yazılışı, tam da bu tarihlere denk gelmektedir. Uсталıkla yazılmış bu şiirin, Fâzıl’ın affedilip kendisine yeni görevler verilmesinde etkili olmuş olabileceği ihtimallerden uzak görünmemektedir.

Manzume aruzun remel bahrinin fe’ilâtün / fe’ilâtün / fe’ilâtün / fe’ilün kalıbıyla yazılmıştır ve bu kalıp Fâzıl’ın tarih manzumelerini kaleme alırken en çok kullandığı ikinci kalıptır. Redif kullanılmayan şiirde, kafiyeyi “-im” harfleri (mürdef kafiye) meydana getirmiştir.

Fâzıl şiire, kasidelerde klasik olarak bulunan nesib (veya teşbib) ve girizgâh bölümlerini atlayarak methiye bölümüyle başlamıştır. Methiye kısmını kendi içinde iki bölüme ayırmak mümkündür. İlk on iki beyitte III. Selim övgüsüne yer verilir ve yaptığı icraattan bahsedilir. Bilindiği üzere III. Selim yenilikçi bir padişahtır. Tecdîde ilk olarak askerî alanda başlamış, Yeniçeri Ocağı’nı kaldırmak için teşebbüste bulunmuş ve ismi Nizâm-ı Cedîd ile anılmaya başlanmıştır. III. Selim devletin denizcilik konusunda geri kaldığını fark etmiş ve tersaneleri daha faal hale getirmek için çalışmalar başlatmıştır.⁴ Bu çalışmanın konusu olan Enderunlu Fâzıl’ın tarih manzumesinin yazılmasına sebep olan III. Selim’in Tersane-i Âmire’de yaptırdığı, günümüzdeki adı vinç olan darağacıdır.

Methiyenin ikinci bölümünde methedilen kişi ise H 17 Recep 1206/M 11 Mart 1792 tarihinde, başçuhadar iken III. Selim tarafından kaptan-ı deryalığa tayin edilen Küçük Hüseyin Paşa’dır. Hüseyin Paşa, III. Selim’den birkaç yaş büyüktür ve III. Selim’in on beş yıl hapis hayatı yaşadığı Şimşirlik Dairesi’nde iken görüşebildiği nadir kişilerden biridir. Kaynaklarda padişah ile Hüseyin Paşa’nın aynı sütanneden emdikleri ve yukarıda bahsedilen nedenlerle dostluklarının eskilere dayandığı belirtilir (Beydilli, 2009: 420). Hüseyin Paşa I. Abdülhamid’in kızı Esmâ Sultan’la evlenip saraya damat olunca gücünü artırmış ve ölene kadar kaptan-ı deryalık görevinde kalmıştır (Göyünç, 1999: 6).

³ Çukurlu, Talip, Düzenli, Mesut Bayram (2021). Enderunlu Fâzıl Divanı’ndaki Tarih Manzumeleri Üzerine Bir İnceleme, Littera Turca Journal of Turkish Languages and Literature, C. 7, S. 2, s. 266-287.

⁴ III. Selim hakkında öz bilgi için bk. Beydilli, Kemal (2009). “Selim III”, TDVİA, C. 36, s. 420-425. III. Selim dönemi imar faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Uğurlu, Ayşe Hilal (2012). III. Selim’in İstanbul’u: Siyasî ve Askerî Dönüşümler Işığında İmar Faaliyetleri, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul. III. Selim döneminde Osmanlı denizciliği hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Zorlu, Tuncay (2014). Osmanlı ve Modernleşme III. Selim Dönemi Osmanlı Denizciliği, Timaş Yayınları, İstanbul.

III. Selim'in en büyük destekçilerinden olan Hüseyin Paşa, göreve gelir gelmez Ege'de ticaret gemilerine engel olan korsanları büyük bir başarıyla ortadan kaldırmıştır. Donanmaya çok önem vermiş, denizcilik işleri için bir kanunname hazırlamıştır. Onun zamanında kaptanlar sınavla alınmış, deniz erlerinin alımı muayene ile yapılmış, öğrenci sayısı 20 ile sınırlandırılmış, dersler teorik ve pratik olmak üzere ayrılmış, Fransa'dan gemi mimarları getirilmiş, gemi yapımına hız verilmiştir. Küçük Hüseyin Paşa zamanında Osmanlı donanması 40.000 asker ve 2156 top ile Avrupa'nın en güçlü donanmalarından biri haline gelmiştir. Başarılı bir hayattan sonra Paşa, 8 Aralık 1803'te vereme yakalanarak vefat etmiştir (Göyünç, 1999: 7-8).

Enderunlu Fâzıl, içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak ve kendisine bir görev verilmesini talep etmek için III. Selim ve Hüseyin Paşa'yı övdüğü bu "tarih kasidesi"ni yazmış olsa gerektir. III. Selim'in ve bilhassa Hüseyin Paşa'nın donanmaya verdiği önemi bildiği için, onların dikkatlerini çekmek üzere, şiirin gemicilik terimleriyle süslemeyi uygun görmüş olmalıdır. Bu nedenle şiire "bahr" kelimesiyle ve "deniz(ler)in ve kara(lar)ın padişahı" diye nitelendirdiği III. Selim övgüsüyle başlayarak denizcilikle ilgili bir şiir sunacağına işarette bulunmuştur.

İlk beyitlerde, III. Selim'in âleme nizam verdiği, insanların neşe ve refah içinde yaşadığı anlatılırken "yağa batmak" deyiimi kullanılmıştır. III. Selim tahta çıkmadan önce âlemin gidişatı kötü olduğu; düzensiz iken o geldiğinde düzene girdiği söylenmiştir. Bunun için de "geminin kâh rüzgâr yönüne yaklaşarak kâh uzaklaşarak kâh sağa kâh sola dönerek düzensiz şekilde yol alması durumu"nu ifade eden "orsa poca" terimi kullanılmıştır. Fâzıl, vaktin gemisinin ilerleyişi orsa poca iken III. Selim'in şerefli günlerinin rüzgârı emrine aldığı, dolayısıyla geminin artık istikamet üzere gittiğini söyleyerek padişahı methederken "gemi, rüzgâr, gün, orsa poca" gibi terimleri bir araya toplamayı bilmiştir (b.3).

Cihan, III. Selim zamanında emniyetli bir limana demir atmış ve felek, sitem rüzgârlarıyla şişen yelkenleri artık indirmiştir (b.4). Fakat felek, ola ki bir gün güneşin ışığına engel olursa padişahın nurlu hatırı, kamerin aydınlanması için bir ayna vazifesini görecek (b.5). Fâzıl, tasvirlerinde kullanacağı kelimeleri özenle seçmiştir. Osmanlıca imlaları itibarıyla "kamere" kelimesi "kamara", "âyinelik" kelimesi geminin kış tarafındaki düzlüğü ifade eden "aynalık" kelimesini çağrıştıracak biçimde kullanılmıştır. Yedinci beyitte geçen "makarr" kelimesinde de benzer bir durum söz konusudur. Kelime aldığı yönelme hal ekiyle "makarra" biçiminde kullanılmış ve "yer, makam" anlamının yanı sıra gemicilerin kullandığı "makara"yı çağrıştırmıştır. Bu tevriyeli kullanımların "tevriye"nin tanımına yeni bir açılım getirdiği söylenebilir. Bilindiği üzere tevriye, birden çok anlamı olan bir kelimenin uzak anlamının kastedilerek kullanılmasıdır. Fâzıl'ın yaptığı ise kelimelerin Osmanlıca imlalarından faydalanarak çağrışım yaptırmaktır. Akla ilk gelen anlamı söyleyip imla noktasında yazılışı aynı olan fakat aynı zamanda bir denizcilik terimi olan kelimeyi çağrıştırmaktır. Fâzıl, bu kullanımlarında hem şiirin manasını bozmadan aktarmış hem de bir denizcilik terimine çağrışım yapmıştır. Bu kullanımı Latin alfabesiyle kavramak mümkün değildir.

Fâzıl, cihat için gereken mühimmatın temin edildiğini, herkesin padişahın lütuf ve kereminden istifade ettiğini, içinde bulunulan bu halin zaferi hazırladığını söylerken yine "hâlât" kelimesiyle "halat"ı çağrıştırmayı ihmal etmemiş, zafere hazır olma durumunu da "allesta" kelimesiyle dile getirmiştir.

Şair, dokuzuncu beyitte darağacı adı verilen vincin ahşaptan yapıldığını, ahşabın ise çürüdüğü için artık kullanılamaz hale geldiğini söylemiştir. Tarihi kaynaklar da şairi doğrulamaktadır. Donanmanın ihtiyaç duyduğu gemilerin inşası için 1793 yılından itibaren tersaneyi modernleştirmek amacıyla çaba sarf edilmeye başlanmıştır. Tersanede kullanımda olan iki darağacı ahşap olmaları ve sürekli tamire ihtiyaç duymaları sebebiyle yıkılmış, yerlerine kargir olarak bu defa üç darağacı yapılmıştır (Sünerin, 2011: 55). Fâzıl, böyle şahane hizmetlere elbette köhne eşyanın dayanamayacağından, bu gemilere sağlam bir direk gerektiğinden bahsederek yeni yapılan darağaçlarının taştan yapıldığını ima etmiştir. Fâzıl'ın yapılan gemileri vafederken "süfün-ı nusret" ve sekizinci beyitte "eser-i nusret" tamlamalarını kullanması da tesadüf gibi görünmemektedir. Çünkü yapılacak gemilerin projesi çizilmiş ve sırayla yapımına başlanmıştır. Bu bağlamda Osmanlı donanması 1789-1798 arasında kırk beş yeni savaş gemisiyle takviye edilmiştir. Bunlardan 1796'da denize indirilen Selimiye 122 top, 1200 mürettebata, 1797'de tamamlanan Bâdî-i Nusret ve ertesi sene donanmaya katılan Tâvûs-i Bahrî seksen iki topa ve 900 bahriyeliye sahiptir (Göyünç, 1999: 7). Fâzıl'ın belki de yapım aşamasında olan "Bâdî-i Nusret"i çağrıştırmak için nusret kelimesini kullanması ihtimaller dâhilinde görünmektedir.

On birinci beyitte yapılan taş kemerin sağlamlığı İskender'in seddine benzetilmiştir. Bütün bu yeniliklerin yapılması elbette padişahın emriyle olmuştur fakat bu emri yerine getiren kimdir sorusunun cevabı on

dördüncü beyitte verilmiştir. O kişi; padişaha sadakatle bağlı olan, bütün himmetini tersaneyi onarmak için harcayan, kendi işinden ziyade tersaneye önem veren, onun zamanda tersanenin yüzünün güldüğü Küçük Hüseyin Paşa'dır (b.12-15).

Fâzıl, on altıncı beyitten başlayarak bir tersanenin devlet için neden önemli olduğunu anlatmıştır. Ona göre, tersane hizmeti devletin esasını teşkil eder. Tersane, doğru dinin olmazsa olmazı gibi bir devletin esasıdır. Tersaneden gemilere geçen şair, gemideki her bir çelik halkayı, açılmış bir göze benzetir ve bu gözler, gemideki hastaları ve sağlamları ayırmak için gözetleme halindedir. Bu beyitte, gemiye alınmadan önce hem personelin hem de yolcuların hasta olup olmadıklarını muayene etmeye bir telmih bulunmaktadır.⁵ Gemi personelinin her biri donanmanın her bir parçasına hâkim, işine bağlı mürettebattır (b.17-20).

Yirmi birinci beyitte Fâzıl, gemilerin su altında kalan kısmına sürülen "katran"a ve ahşap olan gemilerin gövdelerinin bakır ile kaplandığına işaretten "âhen" kelimelerine yer vermiştir.⁶ Bu beyitten sonra yeni yapılan ve gemi inşasında kullanılan üç adet vinçten çeşitli teşbihlerle bahsedilir. Bu vinçler, donanmaya fetih dersi veren hocalardır ve bütün donanma önlerinde diz çöker (b.22). Bu üç vinç daha çok çalışmak için birbiriyle yarışır (b. 23). Gelin gibi kıymetli gemileri yetim bir çocuk iken kucağına alıp daha güzel bir hale getirmek ve onları yetiştirmek için görev taksimine ihtiyaç vardır. Bu noktada, vinçlerden biri anne gibidir ki anne ile kastedilen, geminin ilk iskeletinin yapıldığı yer olsa gerektir. İkinci vinç dâye (dadi) gibidir; gemiyi besler, büyütür, temel ihtiyaçlarını temin eder. Üçüncü vinç ise meşşâttır (gelinleri süsleyen bezekçi); yetişmiş, büyümüş gemi gelinlerine son dokunuşları yapar, onları süsler (b.24-25). Fâzıl'ın, üç vinçin görev taksimini tarif etmek için kullandığı bu teşbihler oldukça dikkate değerdir.

Yirmi altıncı beyit, kasidenin dua bölümünün başlangıcıdır. Fâzıl, gece sabaha kadar "Allah birdir." zikirleri çekip Allah'ın rızasını kazanmaya çalışmak gerektiğini söyler. Hızır aleyhisselama telmihte bulunarak, onun himmetiyle tevfiik rüzgârlarıyla fetih sancağını açabilmelerini ister. Barbaros Hayrettin Paşa'nın asıl adı Hızır'dır ve şair kuvvetle muhtemel ona çağrışımında bulunmak istemiştir. Bununla birlikte Hızır'ın denizlerde, İlyâs'ın karada yaşadığı, sık sık bir araya geldikleri (Çelebi, 1998: 407) kaynaklarda sıklıkla karşılaşılan bilgilerdendir.⁷ Bu nedenle denizciler, zor durumda kaldıklarında Hızır'dan medet istemişlerdir. Fâzıl, padişahın devlet gemisinin saadet limanında kalması, dünyanın istikbal tersanesinin aylakçısı olması, güneş ve ayın iki kadim dost olarak kalmaları yönünde iyi dileklerde bulunur (b.28-30). Allah'ın Hızır'ı donanmasına baş reis yapması, fethin ve tevfiikin mülazım olması, düşmanlarının bela ve korku içinde kalması, Mevlâ'nın düşmanlarının göğsüne hep ok yağdırması, bu duanın dergâh-ı İlahi'de kabul olması yönünde yapılan dualar sonrası manzume sona erer.

Dua beyitlerinin sonucusu olan otuz üçüncü beyitte Fâzıl, yine Osmanlıca imlanın imkânından da yararlanarak tevriyeli, çağrışımlarla dolu bir beyit vücuda getirmiştir. *Vere hep sîne-i a'dāsını tîre Mevlâ* dizesindeki "vere" kelimesi, makineleri harekete geçirmek için kullanılan "vira" komutunu; "tîre Mevlâ" ibaresi ise, geminin rüzgâra göre dönmesi için yelkenlerin bazısını gerip bazısını gevşetme işini ifade eden "tiramola" terimini çağrıştırmaktadır. *Bu du'āya foradır perde-i dergâh-ı kerîm* dizesindeki "fora", kelimesi yelkenleri açmak için verilen emirdir. Dizedeki perde kelimesi, yelkeni çağrıştırmak için kullanılmıştır. Dergâh-ı İlahi'de yelkenlerin fora olması, duanın kabul edildiğini ifade eder.

Otuz dördüncü beyit fahriye beytidir ve Fâzıl, heyecanla (yelken kürek) mânâ denizinden bir fikir hasıl olduğunu ve bunu nazım gemisine direk olarak diktiği söylemiştir. Otuz beşinci beyit, tarih beytinin geldiğini haber verir ve hem noktalı hem noktasız harflerle iki farklı tarih yazdığını söyler. Tarih beytinde, şiir boyunca tersanede kullanılan vinç anlamını ifade eden "darağacı", idam sehpası anlamı baskın gelecek şekilde kullanılmıştır. Fâzıl, tarih beytinde de dua eder ve bu kadar himmet ve gayretle yapılan darağacında, hasetçilerin gönüllerinin asılıp helak olmasını temenni ederek şiirini sonlandırır.

3. SONUÇ

18. yüzyılın dikkat çeken şairlerinden biri olan Enderunlu Fâzıl'ın mesnevileri üzerine birçok çalışma yapılmış fakat divanı hakkında detaylı bir inceleme yapılmamıştır. Fâzıl'ın *Dîvân*'ında bulunan 164 tarih

⁵ Çeşm (göz) kelimesiyle aynı zamanda, küçük savaş gemilerinin barınabilmesi için inşa edilen bölümlerin çağrıştırmak istendiği düşünülebilir. Sünerin, darağacının yapıldığı sıralarda Kâğıthane ağzında şalopelerin barındırılmaları için müteaddit gözler (çeşm) inşa olduğunu ve tersanede ayrıca büyük bir havuz inşasına başlandığını (2011: 55) belirtir.

⁶ Küçük Hüseyin Paşa zamanında gemilerin manevra kabiliyetini ve hızlarını artırabilmek amacıyla eski ve yeni gemilerin gövdeleri bakır levhalarla kaplanmıştır (Sünerin, 2011: 56)

⁷ Kaynaklarda Hızır'ın denizde, İlyâs'ın karada bulunan kişilerin imdadına yetiştiği ileri sürülürse de vuku bulduğu söylenen olaylarda karada darda kalanların imdadına da hep Hızır'ın yetiştiği görülür, İlyâs'tan pek söz edilmez (Uludağ, 1998: 410).

manzumesinin her biri yaşadığı dönemin olaylarına işaret eden tarihî birer belge niteliğindedir. Bu şiirlerden biri de III. Selim zamanında Tersane-i Âmire'ye yapılan yeni bir vinç inşasıdır. Fâzıl'ın otuz altı beyit ile kaleme aldığı bu tarih manzumesi aslen kaside özellikleri göstermektedir. Bu "tarih kasidesi"nde III. Selim ile dönemin kaptan-ı deryası Küçük Hüseyin Paşa methedilmiştir. Bir kasidede iki kişinin birden methedilmesi pek uygun olmamakla beraber Hüseyin Paşa vasıtasıyla III. Selim'e sunulduğu tahmin edilmektedir.

Şiirin dikkat çeken en önemli yönü denizcilik terimlerinin yoğun şekilde kullanılarak yazılmış olmasıdır. III. Selim'in ve Hüseyin Paşa'nın donanmaya ayrı bir ehemmiyet vermesinin, onlara sunulacak olan şiirde denizcilik terimlerinin kullanılmasını tetiklediği düşünülmektedir. Fâzıl hem noktalı harflerin hem noktasız harflerin ayrı ayrı toplanarak iki ayrı tarihin ortaya çıktığı bir beyit oluşturmuştur. Tespit edilen tarih yeni vincin kurulduğu tam tarihi vermektedir ki bu durum Fâzıl'ın tarih düşürmede başarılı olduğunun göstergelerinden biridir. Öte yandan gemicilik terimlerinin Osmanlıca imlasına göre tevriyeli kullanılması da oldukça dikkat çeken bir kullanımdır. Bu örnekler tevriyenin tanımına yeni bir bakış açısı kazandırabilmesi noktasından önem arz etmektedir. Fâzıl, zengin hayalleri, rengin teşbihleri, başarılı aruzu ve hatasız tarih düşürmeleriyle bugüne kadar incelenmesi ihmal edilen bir divana sahip olduğunu bir kez daha gözler önüne sermiştir.

4. ENDERUNLU FÂZIL'IN TARİH MANZUMESİ

TÂRİH-İ DÂRAĞACI DER-TERSŞÂNE-İ ÂMİRE⁸

Fe' ilâtün / Fe' ilâtün / Fe' ilâtün / Fe' ilün

...- / ...- / ...- / ...-

- 1 Baħr ü ber pâdişehi Ĥazret-i Sultān Selīm
Verdi iķbāl-i cihān-giri nizām-ı iķlīm⁹
- [141b] 2 Ĥabbezā himmet-i şāhāne ki devrinde cihān
Yaĝa batdı olalı müktesib-i zevķ ü na'ım¹⁰
- 3 Reviş-i keştî-i vaķt olmuş-iken orsa poca
Verdi eyyām-ı şerîfî aña teşhîr-i nesīm¹¹
- 4 Lenger-endāz-ı emān oldu cihān devrinde
Bādbān-ı siteme mayna verip çerķ-i le'ım¹²
- 5 Ĥâtır-ı enveri āyinelik eyler ķamere
Felek eylerse eger pertev-i ĥurşîdi 'adīm¹³
- 6 Ğayreti kıldı mühimmāt-ı ĝazāyı temhîd
Himmeti eyledi esbāb-ı cihādî tetmîm¹⁴
- 7 Bir maħalli ķomadı luķf-ı şerîfî ye'se
Oldu her cāy u maķarra kerem ü feyzi 'amīm¹⁵
- 8 Her delîl-i eşer-i nuşret olur bu ĥālāt¹⁶
Ķıldı allesta umûru zaferi Rabb-i 'Alīm

İ1 193b, İ2 131b, İÜ 141a, T1 64a, T2 95a

(Başlık T1'den alınmıştır; Tarih-i Dârağacı İÜ; Tarih-i Dârağacı Be-Tersşâne-i Âmire İ1; Tarih-i Dârağacı Der-Tersşâne-i Âmire İ2, T2)

⁹ cihān-giri İ2, İÜ, T1, T2: cihān-rāyı İ1

¹⁰ İ1'de yoktur.

¹¹ İ1'de yoktur.

¹² İ1'de yoktur.

¹³ Ĥâtır-ı İ2, T1, T2: Ĥâtar-ı İÜ. İ1'de yoktur.

¹⁴ Ğayreti İ2, T1, T2: Himmeti İÜ, İ1 / Himmeti İ2, T1, T2: Ğayreti İÜ, İ1. İ1'de 2. beyittir.

¹⁵ feyzi İ1, İ2, T1, T2: luķfu İÜ

¹⁶ Her İ1, İ2, İÜ, T1: Hep T2 / umûru İÜ, T1, T2: umûr-ı İ2. İ1'de yoktur.

- 9 İşte tersānede ez-cümle bu dārağacı
Köhne aḥşābla ālāti hep olmuşdu remīm
- 10 Böyle bir ḥidmet-i şāhāne dayanmaz aḥşāb¹⁷
Süfün-i nuşrete lā-büdd ola bir rükn-i ḥaṭīm
- 11 Eyledi sedd-i Sikender gibi şāh-ı devrān
Ṭāḳ-ı sengīn-i mu‘ allāsını muḥkem tanzīm
- 12 Böyle bir emr-i mühimmi şıdḳan bī-şek eder
Ḥazret-i şāh-ı dümen-gīr-i cihāna tefhīm¹⁸
- 13 Ya‘ nī ol ḥazret-i pāşā-yı şadāḳat-girdār
Ki eder himmeti tersāneyi dā‘im termīm¹⁹
- 14 Güldü tersāne zamānında Ḥüseyn Pāşānīn
Daḫi gitdikce ne himmet edecektir taşmīm²⁰
- 15 Böyledir devlet ü dīn ḥidmetine şādık olan
Kendi eşğāline ol ḥidmeti eyler taḳdīm²¹
- 16 Bā-ḥuşūş ḥidmet-i tersāne esās-ı devlet
Anda olmuş bu temel mā-lezim-i dīn-i ḳavīm²²
- 17 Nazar-ı himmete şāyān idi el-ḥaḳ bu maḫal
Cāy-ı tīmār-ı donanma gibi bir emr-i ‘azīm²³
- 18 Oldu her ḫalka-i pūlādı birer çeşm-i küşād
Tā ki farḳ eyleye keştīde olan sağ u saḳīm²⁴
- 19 Kırılan kıça düşen başa ‘ilācı bū eder
Ya‘ nī olmuş bu maḫal cism-i donanmaya ḫakīm²⁵
- 20 Her biri ğayret-i hidmetle duman içre ḳalıp
Cümlesi şıdḳla āteş gibi ḥidmetde muḳīm²⁶
- 21 Olsa ḳatrāna bedel bunda sezā müşk-i Ḥoten
Daḫi āhen yerine olsa revā ḫalka-i sīm²⁷
- [142a] 22 Diz çöker cümle ḫuzūrunda donanma-yı zafer
Anlara ders-i fütūḫātı edermiş ta‘līm
- 23 Ğayret ü himmet-i şāhī daḫi düşdü taşa
Ḳılmada birbirine nisbet ile ceḫd-i ‘azīm²⁸

¹⁷ şāhāne İ2, İÜ, T1, T2: pür-zūra İ1

¹⁸ İ1’de yoktur.

¹⁹ İ1’de 17. beyittir.

²⁰ İ1’de 18. beyittir.

²¹ İ1’de 19. beyittir.

²² temel İ2, İÜ, T1, T2: ‘amel İ1. İ1’de 20. beyittir.

²³ İ1’de 7. beyittir.

²⁴ İ1’de 8. beyittir.

²⁵ kıça T1, T2: miḫe İ1, İÜ / ilācı İ1, İÜ, T2: ilāc-ı T1. İ1’de 9. beyittir. İ2’de yoktur.

²⁶ İ1’de 15. beyittir. T1 ve T2’de yoktur.

²⁷ Olsa İ1, İ2, T1, T2: Ola İÜ / ḫalka-i İ2, T1, T2: külçe-i İÜ, İ1. İ1’de 20. beyittir.

²⁸ İ1’de sonraki beyitle takdim-tehirlidir. T1 ve T2’de yoktur.

- 24 Dāye-i pāk-i ‘arūsān-ı sefānīdir bu
Ki eder anlara ālāt-ı nızāmı taq̄sīm²⁹
- 25 Biri dāye biri māder birisi meşşāta
Keştī güyā ki kucağında yaţar tıfl-ı yetīm³⁰
- 26 Yekdir Allāh diyelim şıdķla şeb-tā-be-seher
Dümeni eyleyelim dest-i nızāya teslīm³¹
- 27 Sancaķ-ı fethe nefes gönder eyā Hızır-ı zafer
Bād-ı tevfiķ ola tā kim aña her demde nedīm³²
- 28 Rüzgār içre şeh-i ‘ālemiñ olsun dā’im
Keştī-i devleti liman-ı sa‘ ādetde muķīm³³
- 29 Teknedir kaţre-i ihsānına deryā ne ‘aceb
Olsa pes-mānde-i dest-i keremi dürr-i yetīm³⁴
- 30 Çerh tersāne-i iķbāline bir aylakcı
Mihr ü meh ise berāber iki yoldaş-ı kağım
- 31 Eyleye Hızır donanmasına Hāķ baş-re’is
Feth ü tevfiķi mülāzım ede Mevlā-yı ‘Azīm³⁵
- 32 Çekdire düşmen-i iķbāline ırğad-ı belā
Ola engin-i ğama ğavţa-zen-i dehşet ü bim³⁶
- 33 Vere hep sine-i a‘ dāsını tıre Mevla
Bu du‘āya foradır perde-i dergāh-ı kerīm³⁷
- 34 Geldi yelken kürek endişe yem-i ma‘ nādan
Keştī-i nazma direk dikdi meger tab‘-ı fehīm³⁸
- 35 Hārf-i menķūţla hem sāde ile bu beyti
İki tārīh-i tamām eyledi **Fāzıl** terķim³⁹
- 36 Bu himemle dil-i hussād ola berdār u helāk
Dārağacını binā eyledi Sulţān Selīm⁴⁰

²⁹ Dāye-i pāk-i ‘arūsān-ı sefānīdir bu İ1, İ2, T1, T2: Līk bir zāta gerek böyle ‘arūs-ı süfüne İÜ / eder: İ1, T1, T2: ede İ2, İÜ. İ1’de bu beyit 16. beyit olarak şöyle tekrar edilmiştir: Līk bir zāta gerek böyle ‘arūs-ı süfüne / Ki ede anlara ālāt-ı nızāmı taq̄sīm

³⁰ İ2, T1 ve T2’de yoktur.

³¹ İ1’de 21. beyittir.

³² Sancaķ-ı İ2, T1, T2: Sūhan-ı İ1, İÜ. İ1’de 22. beyittir.

³³ dā’im İ2, T1, T2: her dem İ1, İÜ. İ1’de 23. beyittir.

³⁴ Teknedir İ2, T1, T2: Tekne-i İ2, İÜ. İ1’de 24. beyittir.

³⁵ İ1’de 25. beyittir.

³⁶ Ola İ1, İ2, T1, T2: Olup İÜ. İ1’de 26. beyittir.

³⁷ İ1’de 27. beyittir.

³⁸ meger İ2, T1, T2: yine İ1, İÜ. İ1’de 28. beyittir.

³⁹ menķūţla İ1, İÜ, T1, T2: menķūţdur İ2. İ1’de 29. beyittir.

⁴⁰ İ1’de 30. beyittir.

5. ŞİİRDE GEÇEN DEYİM VE TERİMLERİN KARŞILIKLARI⁴¹

Âhen	: Demir.
Alesta	: Hazır olmak, hazır olarak apikoda beklemek. Alesta tramola: Tramola etmeye hazır ol.
Aylakçı	: Osmanlı donanmasında sürekli asker olmayıp denize çıkılacağı zaman altı ay için toplanan bir sınıf ücretli asker [Boşta olanlardan toplandığı için bu adı almıştır].
Aynalık Tahtası	: Bir teknede kıç taraftaki havuzda otururken arkaya dayanmak için konulmuş olan tahta levha.
Aynalık/Âyinelik	: Kıç bodoslama üzerine konan ve dümen iğneciğinin üzerine konduğu tahta levha.
Bâdbân	: Yelken.
Baş reis	: Baş kaptan.
Baş	: Bir teknenin ön ve ileri kısmı.
Çekdiri	: Kürekli gemilerin genel adı.
Darağacı	: Vinç.
Direk	: Bir yelkenli geminin direği, gemiye omurga hattı boyunca dikey olarak yerleştirilmiş çubuklardan oluşur. Büyük gemilerin boyutu ve biçimi geminin tarzına göre değişen birden çok direği bulunur.
Donanma	: Bir devletin deniz kuvvetleri.
Dümen	: Gemiyi istenilen yöne çevirmek için saç veya tahtadan yapılmış olup kıç tarafa monte edilen yelpaze şeklindeki bir parça.
Dür-i yetim	: Bir sedefte tek başına meydana gelen büyük ve iri, çok makbul inci.
Engin	: Denizin karadan açıklara doğru ufuk hattına kadar uzanan kısmı.
Fora etmek	: Bir yere bağlanmış olan halatın oradan çıkarılması.
Fora	: Aç, açık emri. Yelkenleri açma.
Gönder	: İnce düz ve uzunca olarak çekilmiş çubuklar. [Sancak gönderi, filika kanca gönderi, civadra gönderi]
Grandi direği	: En yüksek direk. Genelde geminin ortasında bulunur.
Halat Bosa	: Demir atıldıktan sonra demirin ağırlığını ırgat üzerinden almak için çimalari güvertedeki mapalar bağlı digger uçlarında ceviz bulunan kısa halatlar.
Halat	: Bitkisel sentetik veya çelikten yapılmış ve bükümlenerek çeşitli kollarda birbirlerine sarılmış, bükülmeye ve çekmeye uygun organ.
Irgat	: Demir almada, halatları dolayıp gemiyi yanaştırmada veya karaya çekmede kullanılan, hidrolik, elektrikli, isimli veya insan kuvvetiyle çalıştırılan yatay veya dikey mekanizma.
Kamara	: Gemilerde yolcu ve görevlilere ayrılmış bölme, gemi odası.
Katran	: Katran (sedir) veya çam ağacından ve maden kömürlerinden elde edilen esnek bir madde olup, gemilerin sabit armalarıyla karina olarak isimlendirilen su seviyesinin altındaki dış yüzeyi sudan korumak için kullanılan bir maddedir (Zift). Gemicilikte kullanılmasının asıl sebebi gemilerin ahşap malzemelerini su ve nemin olumsuz etkilerine karşı uzun süre koruyabilmesidir.
Keşî	: Gemi.
lenger-endâz	: Demir atmış. Uzun süre kalmış.
Liman	: Gemilerin yük alıp boşaltmak, yolcu indirip bindirmek ve dalgalardan korunmak için beklediği, bu işe uygun tesisleri olan tabii veya yapma barınma yeri.
Makara	: Yükleme ve boşaltmada kullanılan, birbirine paralel iki veya daha çok tabla arasında bir halat yardımıyla dönen tek veya daha çok tekerlekli mekanik düzenek.
Mayna etmek	: Ağır ağır aşağı indirmek.
Mayna	: İndir emri. Yelkenleri indirmek.
Mizana direği	: En gerideki direk. Genelde pruva direğinden kısadır.
Mülâzım kaptan	: Stajyer kaptan.
Mülâzım	: Bir kimse, şey veya yere bağlılık ve devamlılık gösteren, bir işte sürekli çalışan kimse. Teğmen.
Neta	: Muntazam, düzgün, tertipli veya emniyetli anlamına gelir.
Orsa poca	: Geminin kâh rüzgâr yönüne yaklaşarak kâh uzaklaşarak kâh sağa kâh sola dönerek düzensiz şekilde yol alması durumu.
Orsa	: Yelkenleri elden geldiği kadar rüzgarın estiği tarafa yaklaştırarak seyretmek.
Poca	: Geminin rüzgâr almayan tarafı, rüzgâr altı, boca.
Pruva direği	: Başa en yakın veya grandi direğinin önünde olan direk.
Pruva	: Bir teknenin ön tarafından ileri istikameti.

⁴¹ Lügatçe oluşturulurken şu kaynaklardan yararlanılmıştır: Ayverdi, İ. (2011). Misalli Büyük Türkçe Sözlük. Kubbealtı Neşriyatı; Tuncel, Tuncay (2008). Osmanlı Şiirinde Gemicilik Terimleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul; Komisyon (2012). Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Terimleri Sözlüğü, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Ankara; Denizcilik Terimleri, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı İnternet Sayfası (<https://www.dzkk.tsk.tr/Genel/icerik/denizcilik-terimleri/>); Denizci Dili, Sahil Güvenlik Komutanlığı İnternet Sayfası (<https://www.sg.gov.tr/denizci-dili/>); Denizcilik Terimleri Sözlüğü, Yelken Okulu İnternet Sayfası (<https://yelkenokulu.com/denizcilik-bilgileri/denizcilik-terimleri/>);

Reis	: Osmanlı donanmasında gemi kaptanı.
Rüzgar altı	: Rüzgarın estiği yönün aksi. Geminin rüzgâr almayan tarafı, boca.
Rüzgar üstü	: Rüzgârın estiği taraf, geminin rüzgâr alan tarafı, orsa.
Süfün	: Gemiler.
Tekne	: Deniz taşıtı. Bir geminin suya oturan, omurga ve kaplamalardan oluşan temel bölümü.
Tersane	: Gemi yapılan yer. Eskiden denizcilikle ilgili işlerin yönetildiği makam.
Tira mola	: Geminin rüzgâra göre dönmesi için yelkenlerin bázısını gerip bázısını gevşetme işi.
Vira	: Vidayı, cıvatayı, ırgat veya vinci çevirmek için sarma yönünde verilen komut. Maçuna vb. makineleri işletmek için verilen emir.
Yekdir Allah	: Allah birdir ifadesi. Denizcilik tabirinde “pruvanız neta olsun” şeklinde söylenen yolunuz açık olsun anlamına gelen bir söz öbeğinin İslam beldesinde söylenen şekli denilebilir.
Yel yeperek yelken kürek:	Aceyleyle, telaşla, heyecanla.
Yem	: Deniz.

KAYNAKÇA

- (B1) Enderunlu Fâzıl Divanı, Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Ms.or.fol.3343 Staatsbibliothek, Berlin.
- (İ1) Enderunlu Fâzıl Divanı, İzmir Milli Kütüphane, 1279.
- (İ2) Enderunlu Fâzıl Divanı, İzmir Milli Kütüphane, 1280.
- (İÜ) Enderunlu Fâzıl Divanı, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, NEKTY02819.
- (T1) Enderunlu Fâzıl Divanı, Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığı, H.906
- (T2) Enderunlu Fâzıl Divanı, Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığı, H.893.
- Ayverdi, İ. (2011). Misalli Büyük Türkçe Sözlük. Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul.
- Beydilli, K. (2009). “Selim III”, TDVİA, C. 36, s. 420-425.
- Çelebi, İ. (1998). “Hızır”, TDVİA, C. 17, 407-410.
- Çelebioğlu, A. (1988). “Eski Türk Edebiyatında Gemiyle İlgili Şiirler ve Bazı Hususiyetler”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri Kitabı (13-17 Ekim 1988), Samsun, s. 17-47.
- Denizci Dili. Sahil Güvenlik Komutanlığı İnternet Sayfası, <https://www.sg.gov.tr/denizci-dili> E.T. 06.11.2021.
- Denizcilik Terimleri Sözlüğü. Yelken Okulu İnternet Sayfası, <https://yelkenokulu.com/denizcilik-bilgileri/denizcilik-terimleri/> E.T. 06.11.2021.
- Denizcilik Terimleri. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı İnternet Sayfası, <https://www.dzkk.tsk.tr/Genel/icerik/denizcilik-terimleri> E.T. 06.11.2021.
- Göyünç, N. (1999). “Hüseyn Paşa”, Küçük, TDVİA, C. 19, s. 6-8.
- Gürçay, L. (1962). Gemicilik Dili, Deniz Basımevi, İstanbul.
- Karavelioğlu, M. A. Klasik Türk Şiirinin Denizci Şairi Âgehî, <https://www.muratalikaravelioglu.com.tr/klasik-turk-siirinin-denizci-sairi-agehi/> E.T. 28.10.2021.
- Komasyon (2012). Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Terimleri Sözlüğü, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Ankara.
- Pala, İ. (1988). “Âgehî, Mansur”, TDVİA, C. 1, s. 448-449.
- Pala, İ. (1996). Şairlerin Dilinden, Ötügen Neşriyat, İstanbul.
- Sünerin, E. (2011). “III. Selim Dönemi İslahat Hareketlerinin Gemlik Tersanesi’ne Yansımaları”, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Tuncel, T. (2008). “Osmanlı Şiirinde Gemicilik Terimleri”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Uludağ, S. (1998). “Hızır”, TDVİA, C. 17, 409-411.